

הרב רצון ערוסי

האמנם יש היסיון והימנעות ממתן עדות

שאלה

האם יש בהלכה היסיון לבני אדם מסוימים שלא יעידו, כפי שקיים בחוק? לפי החוק, עו"ד שמייצג לקוח מנוע מלהעיד במשפט המתנהל נגד לקוחו, אם לקוחו מתנגד לכך, כי העו"ד מחויב לשמור על סודיות מקצועית. גם רופא מנוע מלהעיד במשפט שמתנהל נגד חולה שמטופל אצלו, אלא אם כן ביהמ"ש קבע שיש צורך בעדותו. כך גם עובד סוציאלי ופסיכולוג, ואפילו לגבי כהן דת התייחס החוק בסעיף 15 לפקודת הראיות, לאמור: כהן דת אינו חייב למסור עדות על דבר שנאמר לו בוודאי, ואשר גילוי אסור לפי דיני דתו.

תשובה

בבית הדין בקריית אונו התברר סכסוך בין שני בעלי דין. אחד מבעלי הדין ביקש להזמין לעדות רב, שבזמנו הוא ובעל דינו התייעצו עימו ייעוץ אישי וסודי, כלומר שני בעלי הדין נתנו בו אמון ושפכו את ליבם לפניו. והנה בעל הדין שכנגד עם בא כוחו התנגדו להזמנתו של אותו עד, בטענה שאותו רב ששימש יועץ בין הצדדים מחויב לשמור על סודיות מקצועית. לטענתם הזמנתו תפגע באמון הבסיסי שהצדדים נתנו בו ובאינטרס הציבורי שבני אדם שנוקטים ליועצים יהיו סמוכים ובטוחים שהם נמצאים בידיים נאמנות ושענייניהם הסודיים והאישיים לא ייחשפו ע"י היועץ.

א. פסק הדין ונימוקיו

בית הדין דחה את ההתנגדות של בעל הדין ובא כוחו והתיר להזמין את אותו רב לעדות, כי מבחינת ההלכה חובת מסירת העדות גוברת על חובת שמירתה של הסודיות המקצועית, מבלי לגרוע בחובה העקרונית בשמירת הסודיות המקצועית. ראשית לכול עלינו לדעת שיש מצוות עשה מן התורה על אדם שיודע עדות לחברו שחייב הוא לבוא לביה"ד ולהעיד, שכן בחומש ויקרא (ה, א) נאמר: 'ונפש כי תחטא, ושמעה קול אלה, והוא עד, או ראה, או ידע, אם לא יגיד ונשא עונו'. וכתב הרמב"ם (ספר המצוות, עשה, קעח):

שנצטוינו למסור את העדות לפני הדיינין בכל מה שאנו יודעים, בין שהיה בכך משום אבוד המועד עליו או הצלת המועד לו בממונו או בנפשו. חייבים להעיד בכל זה, ולהודיע לדיינים כמו שראינו או ששמענו. וכבר הביאו ראיתם על חיוב

העדת העדות ממה שאמר יתעלה, והוא עד או ראה או ידע. והעובר על מצוה זו, כלומר שיכבש את העדות - חטא גדול. והוא אמרו יתעלה, אם לא יגיד ונשא עונו, וזה דבר באופן כללי. ואם היתה העדות שכבשה עדות ממון ונשבע עליה העד עם כבישתה חייב קרבן עולה ויורד.

כלומר חייב כל אדם למסור עדות שהוא יודע לבי"ד, ואם לא עשה כן - עונו גדול. זאת ועוד, אם השביעוהו ונשבע שאינו יודע עדות ממון למאן דהוא, ושבועתו הייתה שבועת שקר, משום שרצה לכבש את העדות ולא להעיד, הוא חייב להביא קרבן חטאת. וכתב הרמב"ם (הל' עדות פ"א ה"א):

העד מצווה להעיד בכל עדות שיודע בין בעדות שיחייב בה חברו, בין בעדות שיזכה בו. והוא שיתבענו להעיד בדיני ממונות שנאמר, והוא עד או ראה או ידע, אם לא יגיד ונשא עונו.

1. חובת עדות בעד אחד

אבל יש לברר: האם חובה זו קיימת גם כשמדובר בעד אחד ולא בשניים? יכול להיות שחובת העדות היא דווקא כשיש שני עדים כשרים, מאחר שעדות כזו היא אפקטיבית, כי על פי שני עדים יקום דבר, לא כן כשיש רק עד אחד. ועל כך כותב ר' יעקב בן הרא"ש (טור, חו"מ סי' כח אות א):

כל מי שיודע עדות לחבירו וראוי להעידו ויש לחבירו תועלת בעדותו, חייב להעיד לו, **בין אם הוא לבדו יודע בעדותו**. בין אם יש אחר עמו. שכשם ששני העדים מחייבין ממון כך האדם מחייבו שבועה. ואולי ישלם ולא ישבע, ונמצא מרויח זה בעדותו.

וכן נפסקה ההלכה ב'שלחן ערוך' עם תוספת הבהרות שהוסיף הרמ"א בהגהתו (שו"ע, חו"מ סי' כח סעי' א):

כל מי שיודע עדות לחבירו וראוי להעידו, ויש לחבירו תועלת בעדותו חייב להעיד אם יתבענו שיעיד לו (בבית דין) בין שיש עד אחר עמו, **בין שהוא לבדו**. ואם כבש עדותו, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. **הגה**, ועד אחד לא יעיד אלא בדבר ממון שמביא אחד לידי שבועה, או בדבר איסור לאפרושי מאיסורא. אבל אם כבר נעשה האיסור לא יעיד, דאינו אלא כמוציא שם רע על חברו.

יוצא אפוא שגם עד אחד שיודע עדות בעניין מסוים, שמהותו סכסוך שבממון, חייב לבוא לביה"ד ולהעיד, שהרי אם יוכח שעדותו נכונה, הרי שבגין עדותו ב"ד יכול לחייב את החייב שבועה, ואולי החייב ישלם ולא יישבע. ואפילו בענייני איסור העד חייב להעיד בבי"ד, אם יש בעדותו לאפרושי מאיסורא. אבל אם האיסור כבר נעשה, הרי שאסור לו לבוא לבי"ד ולהעיד, כי זה מוציא שם רע, שהרי בלי עד שני, ב"ד לא יוכל לעשות מאומה כנגד הנאשם שהעד האחד מעיד עליו שעשה איסור. כאמור חובה זו המוטלת על אדם שיודע עדות בעניין מסוים, שעליו להעיד באותו עניין בבית הדין, היא מצוות עשה מן התורה. ובסכסוכים ממוניים, יש בעדותו גם משום מצוות 'השבת אבדה', שהרי

ב'נתיבות המשפט' (ביאורים, חו"מ, כח, ס"ק א) כתב שחובת עד אחד להעיד היא מדרבנן, ויש נפקא מינה אם נשבע שלא להעיד, ולענייננו כתב 'נתיבות המשפט' (שם): ונראה דדוקא בעד אחד, דאין מחייב רק שבועה, אינו חייב מדאורייתא להעיד. אבל במקום שמחייב ממון, כגון בהכשירו לקרוב כשני עדים, נהי דאינו עובר באם לא יגיד, מ"מ חייב מדאורייתא משום השבת אבידה לבעלים. נמצא שגם לפי 'נתיבות המשפט', גם במקרה שאין על העד האחד חיוב הגדת עדות, יש עליו חובה להעיד מדין מצוות 'השבת אבדה', וכן כתב ב'קצות החושן'.¹

2. חובת עדות כשאינו רשאי להעיד

עתה נוכל לדון בדבר עד אשר מסרב להעיד בטענה שיש דין האוסר עליו להעיד, גם מקרה זה כבר נידון לעולמים. הרמ"א ב'דרכי משה' (חו"מ, ס"ק א) כתב בשם מהר"י ווייל:

כתב מהרי"ו, סימן מב, באם שום עד, שאינו רשאי להגיד עדותו, מחמת שקיבל עליו בסוד שלא לגלות הדבר, אז, שלושה בעלי דינים יתירו לאותו עד לגלות הדבר.

והסמ"ע (שם, סי' כח, ס"ק א) הביא את דברי ה'דרכי משה' שהביא את דברי מהרי"ו עם קצת שוני:

כתב מהרי"ו סי' מב, דאם שום עד יאמר שאין רשאי להעיד מחמת שקבל עליו בסוד שלא לגלות הדבר אז בעל דין יתיר לו (אותו בעל דין שאמר לו בסוד שלא לגלות, הוא עצמו יתיר לו. וכן הוא שם במהרי"ו) לגלות הדבר...

כלומר לפי המובא בסמ"ע לא שלושה בעלי דין יתירו לאותו עד לגלות, אלא בעל הדין שמעוניין בשמירת הסוד יתיר לעד לגלות את הסוד לבית הדין. וכן הובאו הדברים בש"ך,² אלא שהש"ך הוסיף שיש לעיין בסמ"ע,³ ושם נאמר שאם אדם הכריז אבדה לפי תקנת ר"ג, ומישהו מסרב לגלות בטענה שהוא הושבע שלא לגלות את הסוד, יש לנדות את האדם שאינו מגלה, והסמ"ע שם השווה דין זה לדין עד שנמנע מלהעיד, משום שאסור לו לגלות את הסוד.

כדי להבין את העניין נקדים ונאמר שהסמ"ע וה'בית יוסף'⁴ הביאו תמצית תשובתו של מהר"י קולון.⁵ באותה תשובה התייחס מהרי"ק לתקנת רגמ"ה בעניין השבת אבדה. כידוע כל מוצא אבדה חייב להכריז עליה בימינו בבתי כנסת. במאמר מוסגר נזכיר שבימינו גם ההכרזה בבית הכנסת אין בה די, בשל הניידות הגדולה של בני האדם, ולכן ההכרזה ההולמת את העידן המודרני היא זו שנעשית בכלי התקשורת, וראוי לציין את ערוצי הרדיו שאפשרו לציבור הרחב לפרסם בעניין האבדה. לכן יש להזדרז בקיום מצוות

1. קצות החושן, סי' כח ס"ק ג.
2. ש"ך, חו"מ סי' כח ס"ק א.
3. סמ"ע, חו"מ סי' רסז ס"ק ב.
4. בית יוסף, חו"מ סוף סי' רסז.
5. מהר"י קולון, שורש קי.

'השבת אבדה', במיוחד שהדין הוא שאבדה שיש בה סימנים היא של בעליה לעולם עד שיבוא אליהו, ורבים אינם יודעים דין זה ונכשלים בדבר. לכן כל המזדרז בהכרזה מתאימה על מציאת האבדה - בזכותו אפשר שהמאבד ימצא והאבדה תושב לבעליה, והמוצא קיים מצווה ונמנע מעבירה. מבחינת הדין חובת המוצא להכריז שמצא את המציאה, ורבנו גרשום תיקן שגם המאבד יוכל להכריז בבית הכנסת שנאבדה לו אבדה, וכל מי שיודע דבר עליה, שיודיענו. והיו בני אדם ערמומיים שהיו נמנעים מלגלות את הידוע להם בעניין האבדה, בטענה שהדבר נמסר להם בסוד. מהרי"ק השיג שאם מדובר במערימים, יש באמת להחמיר כנגדם יותר מן המזידים. אבל גם אם לא היה מדובר במערימים אלא בבני אדם שבאמת הבטיחו לא לגלות את הסוד שנמסר להם בעניין האבדה, אין הבטחתם זו יכולה להפקיע את תקנתו של רבנו גרשום, שתקנתו אינה פחותה מתקנת קהל. וכבר רש"י פסק⁶ שמי ששמע שהציבור ממשמשים לגזור גזרתם, ונשבע שלא לקיים, שבועתו שבועת שווא, שהנשבע לעבור על תקנת הציבור שבועתו שבועת שווא, ואם התרו בו חייב מלקות מדאורייתא. ואותו אדם שנשבע, לא נפטר מגזרת הקהל אע"ג שהקדים ונשבע לפני שהקהל גזרו את גזרתם. הואיל ובאופן עקרוני הוא מצווה מסיני לקיים את דברי הקהל, ושבועתו שלא לקיים את דברי הקהל, גם לפני שתקנו את התקנה, היא כשבועה נגד השבועה שה' השביעו בסיני, לכן שבועתו שבועת שווא. כל שכן שאין כוח בהבטחה לשמור סוד לעקור את תקנת רבנו גרשום מאור הגולה. לכן אפשר לנדות כל מי שמתחמק מלסייע בהשבת האבדה בדרך זו של הבטחה לשמור סוד. יוצא אפוא שחובת שמירת סוד אינה עומדת כשיש חובה לגלות את הסוד, הן מכוח תקנה הן מכוח מצווה כמו מצוות השבת אבדה. והרמב"ם בהל' שבועות (פ"ה, הט"ו), פסק:

וכן הנשבע לחבירו שלא אעיד לך עדות זו, שאני יודעה. או שלא אעיד לך אם אדע לך עדות, הרי זה לוקה משום שבועת שוא, מפני שהוא מצווה להעיד. לכן 'נתיבות המשפט'⁷ העיר שעד שנשבע להעיד, אין שבועתו שבועה, כי הוא מושבע ועומד מהר סיני. כשהוא רק עד אחד, שחובתו להעיד היא רק מדרבנו, הרי שאם נשבע שלא להעיד, השבועה חלה, אבל כשמדובר בדיני ממונות, הרי העד מצווה להעיד מדין 'השבת אבדה', ולכן שבועתו שלא להעיד אינה חלה, כדי שלא תעקור דין תורה להשיב אבדה. נמצא שגם עד שנשבע שלא להעיד, גם אם היה עד אחד בלבד, חייב להעיד בדיני ממונות, כדי לא לסכל אפשרות השבת אבדת ממון לבעל דין שמגיע לו. כל שכן כשלא נשבע ורק הבטיח שלא לגלות את הסוד.

3. עדות במקרה של סודיות מקצועית

בבעיה זו של סודיות מקצועית וחובת הגדת העדות דן הגר"א וולדינברג (שו"ת ציץ אליעזר, ח"ג, סימן פא, סעיף ב). הוא השיב לרופא הדתי ד"ר אברהם שטינברג, ששאל אותו אם

6. דבריו הובאו במרדכי שבועות פ"ג ס' תשנה.

7. נתיבות המשפט, ס' כה ס"ק א.

מותר לרופא להעיד בבית המשפט על חולה שלו, ואם יש לשבועת הרופאים הכללית השפעה על כך. הרב וולדינברג השיב שהרופא חייב להעיד, והביא את דברי הרמב"ם הנ"ל שאדם שנשבע שלא יעיד לפלוני עדות שהוא יודע, או עדות שתיוודע לו, שבועתו אינה שבועה. הוא הביא גם את דבריו של האמרי בינה⁸ שנשא ונתן בדברי הרמב"ם שגם בעד אחד הביא הדין כן, שאם נשבע שלא יעיד לחברו, שבועתו אינה שבועה. כמו כן בתשובתו הסתמך על ההלכה שנפסקה ב'שלחן ערוך' (יו"ד סי' רכח סעי' לג):

הנשבע שלא ליכנס בתקנת הקהל הוי שבועת שוא. ועל כרחו חל עליו תקנת הקהל. ואם אינו נוהג כמותם, נכשל בחרם תקנתם. הגה. ואפילו נשבע על איזה דבר שלא לגלותו. ואח"כ נתנו עליו חרם - חייב להגיד.

וביאר שם הט"ז⁹ והגר"א¹⁰ ששבועת סיני קדמה לשבועתו של העד שנשבע על איזה דבר שלא לגלותו. כמו כן הביא הרב וולדינברג את 'דרכי משה' הסמ"ע והש"ך שהזכרנו דבריהם בראשית דברינו, ומדבריהם משמע שבעל הדין צריך להתיר לעד להעיד. אולם הט"ז (יו"ד סי' רכח ס"ק מב) סבור שאפילו אם העד נשבע שלא יעיד, לא צריך שום התרה:

וע"פ זה, מה שכתב רמ"א בנשבע שלא לגלות איזה דבר, דחייב להגיד על פי חרם, שם אין צריך התרה. כיון שנשבע תחילה לעבור על החרם. דהא מושבע ועומד הוא על זה. אלא דקי"ל אפילו בלא נתינת חרם - חייב להגיד כשזה צריך להעיד. שהרי הוא עובר, באם לא יגיד. וצ"ל דקאמר בזה שלא תבעו להעיד. ואז אינו עובר כמ"ש בחו"מ (סי' כח), אבל אם באמת תבעו להעיד חייב להגיד. אף בלא חרם. כן נ"ל. ובסי' רלט (סעי' ז), כתב רמ"א, דין כיוצא בזה, במי שנשבע שלא לגלות דבר שמציל חבירו מן ההפסד, דצ"ל דיש להתירו, נראה טעמו ששם אינו מחויב כל כך חיוב גמור, דהא לא אעדות קאי התם. ע"כ החמיר שיש להתירו. כן נראה לי דדברים אלו.

יוצא מדברי הט"ז שכשע"ד יודע עדות לחברו, והוא נתבע להעיד עדותו בבי"ד, הוא חייב להעיד שם, אף שהעד נשבע שלא יגלה את הידוע לו, ואין צריך להטיל חרם כנגדו כדי שיבוא. הוא אינו צריך התרה לשבועתו, כי שבועתו לא חלה, באשר הוא מושבע ועומד מהר סיני, ובמקרה דנן הרי הוא הוזמן להעיד ע"י צד אחד. לכן הרב וולדינברג סיכם שרופא שנשבע לחולה שלא יעיד לרעתו, והרופא נתבע לבוא ולהעיד, הוא חייב לעשות כן, כי שבועתו אינה חלה, משום שהיא באה לבטל מצוות חובת הגדת עדות. אלא שעדיין יש לברר עניין זה, הואיל ושבועת הרופאים היא אינה אישית לכל חולה, אלא היא כללית לכל החולים המטופלים אצלם. א"כ, מתוך ששבועתם חלה על מקרים שאינם נתבעים להעיד בדין, כך היא חלה על מקרים שהם נתבעים לדין, כמו שמצאנו ב'אורים ותומים'¹¹ ו'שער המשפט'¹² ו'פתחי תשובה'¹³.

8. אמרי בינה, חו"מ, עדות, סי' ת.

9. ט"ז, לשו"ע יו"ד סי' רכח ס"ק מב.

10. ביאור הגר"א, לשו"ע שם ס"ק צה.

11. אורים ותומים, סי' כח ס"ק א.

12. שער המשפט, סי' כח ס"ק ב.

13. פתחי תשובה, חו"מ סי' כח ס"ק ג; שם, סי' לד ס"ק יד.

בכל זאת, אומר הגר"א וולדינברג, מאחר ובשבועה כזו (שבועת הרופאים), שהיא כוללת שלא להעיד גם בבית הדין, יש בשבועה כזו עבירה, גם אם היא חלה, בגלל כלליותה. רופא דתי שנשבע אותה, יש להניח שאינו מתכוון לכלול בשבועתו נסיבות שיש בהן עבירה, כלומר רופא דתי לא נשבע שלא לגלות מידע, כשיש באי הגילוי עבירה. 'ולכן יוכל שפיר להעיד עדות בבי"ד, וכן לגלות כל דבר שיש מצווה בידו לגלות זאת'. ואפילו אם נחשוש שמא חלה השבועה בגלל כלליותה, ניתן לעשות לאותו רופא התרה ע"י חרטה בפני שלושה, כמו ש'ערוך השלחן'¹⁴ הציע לעד אחד שנשבע שלא לגלות סוד שיתיר שבועתו כדי שיבוא ויעיד בפני בי"ד כדי להציל ממון חברו. לדעת הרב וולדינברג זו גם כוונתו של הרמ"א¹⁵ שהצריך התרה למי שנשבע שלא לגלות סוד, כדי שיעיד ויציל ממון חברו. יוצא אפוא שאכן רב אשר נועצו בו בני אדם מתוך אמון מיוסד, כלומר שאלו שנועצו בו הניחו שלא יגלה מידע שנמסר לו, חובה עליו שלא יגלה את המידע שנהיר לו, אולם אם הוא נדרש להעיד, עליו ללכת ולהעיד. גם אם הרב נשבע לאותם שנועצו בו שהוא לא יגלה סודותיהם, השבועה אינה חלה, ולכל היותר, הוא צריך התרה לשבועתו. טרם נסיים, נעיר שביה"ד הרבני האזורי העיר באחד מפסקי הדין שלו שאפילו עורך דין שלפי סעי' 90 לחוק לשכת עורכי הדין חייב שלא לגלות מידע שמסר לו לקוחו, ואשר חוק המדינה בחוק הראיות נותן לו חיסיון מוחלט, הרי בבית הדין שפועל לפי ההלכה העו"ד חייב להעיד, בגלל חובתו מסיני למסור עדות שהוא יודע. וכבר פסק הראשל"צ הגר"ע יוסף (שו"ת יחווה דעת, ח"ה סי' ס), שכל מי שיודע שאדם מסוים חולה במחלה סמויה, גם אם מדובר ברופאו האישי, חייב הוא לגלות למשרד הרישוי כדי למנוע מתן רישיון נהיגה לחולה, שכן הוא עלול לסכן את עצמו ואחרים בדרך. בין היתר כתב: וראה בפסקי דין הרבניים האזוריים (כרך ה', עמ' קנג) שפסקו שכשיש צורך בדבר על שלטונות הצבא להמציא כל המסמכים הרפואיים שברשותם, שהם חסויים, לבית הדין. בדבר מצב בריאותו של הבעל. והביא בשם הגר"א אונטרמן שכתב שרו"ח שיודע שמזכיר החברה מועל, הרי שלאחר שהתרה בו וממשיך, מותר לו לפרסמו, כדי שאחרים לא ייכשלו בו.

סיכום

הסודיות המקצועית היא דבר חשוב ויש לעודד את שמירתה, אבל עד גבול מסוים, עד הגבול שבו אדם נתבע לבוא ולהעיד בפני בי"ד. זאת כדי ששמירת הסודיות לא תגרום לאדם להפסיד ממנו או להינזק בגופו או בנפשו. גם הרב, עורך הדין, הרופא, רואה החשבון, הסוציולוג והפסיכולוג וכדומה, מושבעים ועומדים בהר סיני להגיד עדות בבית הדין ולהשיב אבדה לבעליה, וגם הם הוזהרו ב'לא תעמוד על דם רעך'.

14. ערוך השלחן, חו"מ סי' כח סעי' ה.

15. רמ"א, יו"ד סי' רלט סעי' ז.